

ХУДОЖНІ ПРИЙОМИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ У КАРТИНАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Світлана ХІВРИЧ, *учитель української мови та літератури*

Постать Т. Г. Шевченка своєю величчю та багатогранністю хвилює не одне покоління дослідників. До його таланту та природних обдарувань з шаною звертається світова громадськість. Пишаються, звичайно, українці людиною, яка зуміла передати в словесних і живописних творах любов до народу України і тривогу за її долю.

Шевченко став не тільки художником, академіком Петербурзької академії мистецтв, а й універсальною особистістю XIX ст. Як писав І. Франко: «Він був кріпаком і став володарем у царстві духу». Його живопис і графіка – це незвичайний світ, який був не схожий на життя Шевченка. Та разом з тим це істинно шевченківський світ, з його долею і бажанням творити красу.

Шкільна програма відводить багато часу на вивчення поетичних творів Тараса Григоровича, яких, до речі, дійшло до нас понад двісті сорок. І зовсім оглядово ми звертаємо увагу на мистецькі надбання поета: олійні картини, акварелі, сепії, офорти, малюнки, яких майже тисяча двісті. Мабуть, тому школярі і не усвідомлюють до кінця всієї величі постаті Шевченка, більше знаючи його як Кобзаря. Ще Г. Сошенко стверджував: «Якби він кинув свої вірші, то був би ще більшим живописцем, аніж поетом». Тому нас і цікавить ця тема. Приваблива вона своєю оригінальністю, самобутністю, величчю всім тим, хто вивчає творчість Т. Шевченка і намагається знати більше.

Звичайно, ми розуміємо, що мистецька спадщина Т. Шевченка досліджувалася багатьма науковцями. Згадати хоча б О. Білецького, З. Тархан-Березу, В. Могилевського, Д. Степовика, титанічну працю співробітників Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім.

М. Т. Рильського АН України, Київського Національного музею Т. Г. Шевченка. Але відкрити для себе нове, дивуватися і захоплюватися, а ще й донести свої знання до друзів, учнів, членів гуртка «Художня студія» – це було варте затрачених сил і часу. Впевнена, що ця тема не втрачатиме ваги та актуальності і для наших сучасників, і для прийдешніх поколінь. Кожен новий дослідник відкриватиме для себе нові грані таланту Шевченка, нові художні прийоми зображення образів на картинах, новаторство у техніці живопису або графіки.

Звичайно, життєві обставини не дозволили вповні розкритися таланту Шевченка як художника, але його спадщина і новаторство у багатьох живописних методах, вплив на розвиток національного мистецтва говорять про те, що Шевченко був одним із великих живописних майстрів ХІХ ст.

Шевченко - художник.

Сходінками слави

Поезія і живопис тісно пов'язані між собою. Однак особливості кожного з цих видів мистецтва здавна цікавили теоретиків і шанувальників мистецтва, виливалися в дискусії про те, який з них є впливовішим і сильнішим. А відомий художник Леонардо да Вінчі дійшов висновку, що «малярство – це німа поезія, а поезія – промовисте малярство». Невипадково в історії світової культури поєднання в одній особі живописця і поета трапляється часто. Очевидно, це доля щедро обдарованих натур, яким тісно в межах одного виду мистецтва. До таких творчих натур належить і Т. Шевченко.

Шевченко був наділений багатьма рисами вдачі: палким вільнолюбством, великою працелюбністю, жадобою вчитися, широким діапазоном зацікавлень, тонким знанням людської психології. Природа щедро наділила кріпацького сина не лише поетичним генієм, а й талантом художника, які ніколи не зраджували йому, навіть у години страждань і

тяжкої неволі. Для Шевченка малювання стало потребою, вираженням його творчого духу. У Шевченкові поєднувались і боролись водночас поет і художник. Про свою пристрасть до писання й малювання Кобзар оповів у вірші «А. О. Козачковському»:

*Довго те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка.
Гарненько вкраду п'ятака –
Бо я було трохи не голе.
Таке убоге — та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую Сквороду
Або «Три царіє со дари».*

Автопортрети Шевченка.

Еволюція художньої майстерності

Тараса Шевченка можна віднести до тих художників, які здатні до саморефлексії, тобто його роботи сповнені роздумів, сумнівів, аналізом психічного стану. Шевченко відобразив себе в різні пори життя, у різних настроях і переживаннях, але неодмінно із психологічною наснаженістю. В автопортретах митця всіх періодів творчості – від юнака байронівського настрою і зовнішності, до вистражданого, але незламного чоловіка середніх літ – криється велика сила типізації. Його автопортрети пов'язані з певними віхами в житті митця. Всього він створив близько п'ятдесяти автопортретів. Перший був написаний у 1840 р. олією. Тарас тільки почав освоювати цю техніку живопису.

Коментар до картини «Автопортрет» (1840 р., олія).

Шевченкові 26 років. Його творчі сили на підйомі, але через тиф він мало не розпрощався з життям. Йому є чим пишатись: він став

художником і впевнено заявляє про себе як поет. Перша збірка «Кобзар» збурила життя у Росії і на Україні.

В автопортреті художник не стільки пізнає риси свого обличчя, скільки створює свій образ. Саме так зображували себе художники-романтики: різкий порух голови, трагічний вигин брів, аристократично пов'язана хустка на шиї. Але зображення ускладнюється важким ракурсом -профілем. Вся увага глядачів концентрується на обличчі портретованого. Лінія погляду посилюється лінією плеча. Фон полотна та одяг витримано в оливково-зеленому кольорі. З якого б боку ви не дивилися на портрет – все одно він дивиться зверху вниз. Це погляд не з висока, а з високості (такий використано прийом мистецтва) [12, 16].

1845 р. - «Автопортрет зі свічкою». Легкий нахил голови, відблиски полум'я свічки на чолі, яка трохи піднята лівою рукою, - усе це ніби образ

шукача істини і правди свого народу - Діогена XIX ст. Шевченко продовжує створювати свій неповторний образ.

І ось останній автопортрет 1861 р. Він написаний олією, як і перший 1840 р. Такий же овал полотна. Але тепер вся постать затемнена. Лише частина обличчя видніється в холодному світлі. Портрет майже фронтальний. Ми бачимо передчасно постарілу людину, у погляді скорбота – і сум не тільки за себе, а й за весь свій народ. Лише десь далеко в погляді затаєний промінчик надії. Цей твір нагадує нам полотна Рембрандта.

Автопортрети, які Шевченко писав протягом всього творчого життя, відображають не тільки еволюцію його художньої майстерності, а й психологічні метаморфози (зміни), що відбувалися з ним під впливом життєвих обставин.

Піднесення Шевченком образу жінки до вершин вічності

Для Шевченка тема жіночої долі була згустком крові, що запеклась у його серці. Навіть назви творів «Наймичка», «Відьма», «Сова», «Слепая», «Мар'яна-Черниця» красномовно промовляють про долю героїнь цих творів.

Як же втілювалися образи жінок у малярській творчості Кобзаря? Психологізм своїх поетичних творів він втілював і в живописних полотнах.

Дослідники спадщини Шевченка-художника зазначають, що картину «Катерина» він написав у 1842 р. До появи картини не лише в українському, а й загальноросійському мистецтві не було твору з таким гострим і злободенним сюжетом. Уперше героїнею живописного полотна стала людина з народу - дівчина-кріпачка, жертва панської розпусти, принижена й ображена в найкращих почуттях. З листа Тараса Шевченка до Г.С.Тарнавського зрозуміло, що картину не можна вважати ілюстрацією до однойменного поетичного твору. Це самостійний твір на спільну з

поемою тему і побудований відповідно до специфіки образотворчого мистецтва.

Т. Шевченко. Катерина. 1842

Дослідники вважають, що композиція картини побудована з дотриманням настанов академічного мистецтва. Вона становить собою рівнобедрений трикутник (постать Катерини), вписаний в овал, до якого входить зображення москаля-вершника, собачки, діда-ложкаря, стовбура та гілок крислатого дерева. Чітко простежуються традиційні для академічних композицій діагоналі. Постать знеславленої дівчини – не лише композиційний, а й смисловий центр твору. Модельована теплими фарбами, вона різко контрастує із силуетом москаля на коні зліва та

затіненій частині картини. Порівняно з величною постаттю Катерини він виглядає мізерним, іграшковим. Холодний, зеленкувато-синій тон підсилює трагедію дівчини-покритки, її сумний настрій. Впадає в око і співчутливий погляд діда. Відірвана гілка символізує скалічене молоде життя. Прагнучи до посилення емоційного звучання твору, автор поетизує героїню, свідомо прикрашаючи її. На дівчині святковий одяг: біла з довгими пишними рукавами сорочка, барвиста плахта, червоний фартух, з прикрашеної вінком голівки спадають, розвиваючись на вітрі, довгі червоні стрічки. Шевченко творив свою картину далеко від рідної України, тому не мав змоги малювати з натури. Але національний український одяг дівчини, характерний краєвид надають картині виразного національного колориту.

Т. Шевченко. Слепа з дочкою. За мотивами поеми «Слепая». 1842

На мотив поеми «Слепая» Шевченко виконав олівцем і сепією однойменний малюнок, а також шість начерків та ескізів. На малюнку «Сліпа з дочкою» Оксана спить, поклавши голівку матері на коліна. Мати ніби завмерла, боїться порушити спокій дитини. Смуток, утома, біль і тпивога на обличчі жінки. Критики вважають, що на малюнку зовнішність матері і дочки зображено ідеалізовано. Реалістичніше сліпу і її доньку художник зобразив на ескізах, виконаних олівцем. У центрі зображено героїню щасливою, але в постаті її є щось скорботне. На ескізі, виконаному сепією, ми бачимо палаючі палати, постаті божевільної Оксани та її матері. Ще один ескіз «Жінка на підлозі» має літературне підґрунтя. Вважають, що він співзвучний з поемою «Марина», в якій зображено дівчину-месницю [8, 54].

Образ жінки з'являється в Шевченка при ілюструванні творів Гоголя, Шекспіра, Пушкіна та в полотнах національного характеру. Звернемо увагу на картину «Марія» (1840 р., акварель). У часи створення картини Шевченко захопився історією України. Він знайомиться з поемою О. Пушкіна «Полтава». На той час художники класицистичного напрямку обов'язково пов'язували свої роботи із художніми творами. Події, описані в творі, розгортаються на початку XVIII ст. Гетьман України Іван Мазепа одружується з молодесенькою дочкою полковника Василя Кочубея Мотрею. Та згодом між зятем і тестем виникають суперечки, у яких перемогу отримав Мазепа. Гетьман вирішує покарати Кочубея. Художник зображує момент, коли мати пробирається в спальню Мазепа до дочки, аби та заступилася за батька. Ключем всієї композиції картини є лінія поєднання рук. Цей мотив автор використав для того, щоб передати тривогу матері, яка плавно передається спокійно сплячій дочці.

Коментар до картини «Циганка-ворожка» (1841р., акварель).

Т. Г. Шевченко. Циганка-ворожка. 1841

Це повторення картини «Циганка», яка ворожить українській дівчині, яка, на жаль, не збереглася. За цю картину Шевченко отримав від Академії мистецтв срібну медаль II ступеня. Художнику вдалося досягнути ефекту «рембрандтовського» світла. У техніці водорозчинної сепії він по-новому виявляє риси людської душі.

Цю картину можна віднести до одного з програмних творів Шевченка-побутописця. Це бувальщина про те, як молода дівчина вирішила вдатися до гадання циганки щодо своєї долі. Митець дає досить виразну характеристику персонажам, ретельно вималював риси їхньої вдачі – довірливої простодушної дівчини та балакучої ворожки. З

подвійним почуттям остраху і надії, навіть побоюючись глянути на свою пророчицю, чекає чорнява красуня на свій вирок. Усю цю розповідну, сповнену побутових деталей ситуацію Шевченко виразив у типовій сцені з народного життя.

Тема жіночої долі, що намітилась уже в ранній творчості Т. Шевченка, зрештою посіла одне з найважливіших місць у його поезії та живописі. Проросла вона з обставин особистого життя митця: нещасна доля матері-кріпачки, раннє сирітство, нужденні поневіряння самого Тараса, наймитування рідних сестер. «Такого полум'яного культу материнства, – стверджував Максим Рильський, – такого апофеозу жіночого кохання і жіночої муки не знайти, мабуть, ні в одного з поетів світу. Нещасний в особистому житті, Шевченко найвищу і найчистішу красу світу бачив у жінці, в матері» [10, 37].

Тарас Шевченко прославив жіноцтво на весь світ, став щирим заступником жінки-трудівниці, жінки-матері, жінки-месниці. Ці образи митець підніс до високих художніх узагальнень, до вершин вічності.

Пейзажні малюнки Тараса Шевченка

Митці всіх віків прагнули оспівати природу, яка давала їм силу і натхнення. Шевченко ніби був створений для того, щоб виразити словом і фарбами усю красу навколишнього. Тривалий час він жив за межами України, але марив нею, згадував рідну Черкащину, Київщину.

«... я хочу рисовать нашу Україну... Я її нарисую в трьох книгах, в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи по історії прикметні, другій теперішній людський бит, а в третій історію... В год буде виходити 10-ть картин» (Лист Т. Шевченка до О. Бодянського від 6-7 травня 1844 р.) [3,18].

Шевченко-художник не komponував свої пейзажі, а змальовував краєвиди, які бачив перед собою. Саме тому в його робочих альбомах ми знайдемо багато начерків гілок дерева, бур'янів, хат, церков. За тематикою

пейзажні малюнки Шевченка 1843 - 1847 рр. можна поділити на дві групи: малюнки, на яких зображено сільські краєвиди і пейзажі та відтворено історичні й архітектурні пам'ятки. Малюнки здебільшого розповідають нам про убоге життя Шевченкової родини і всього покріпаченого українського села («Удовина хата», «Селянське подвір'я», «Селянська родина», «Хата над ставком»). Чарівна природа на малюнках, як і в подіях, є контрастом до важких соціальних умов життя народу. Особливо улюблені пейзажні мотиви Шевченка – зображення мальовничих околиць, куточків сіл, берегів річок, і ставків, урочищ («Повінь», «Урочище Стінка», «У В'юнищі»...). Ці твори сповнені справжньої поезії, в них лагідна, мрійлива українська природа знайшла свого натхненного співця. Майстерні вони і з боку малярської техніки.

Коментарі до картин:

Т. Шевченко. Селянська сім'я. 1843

«Селянська сім'я» (1843, олія). До Шевченка-художника приходять відчуття сонця, світла, повітря, чого бракувало в академічній майстерні. Йому вдалося тепер вже олійними фарбами передати рух життя. Якби не

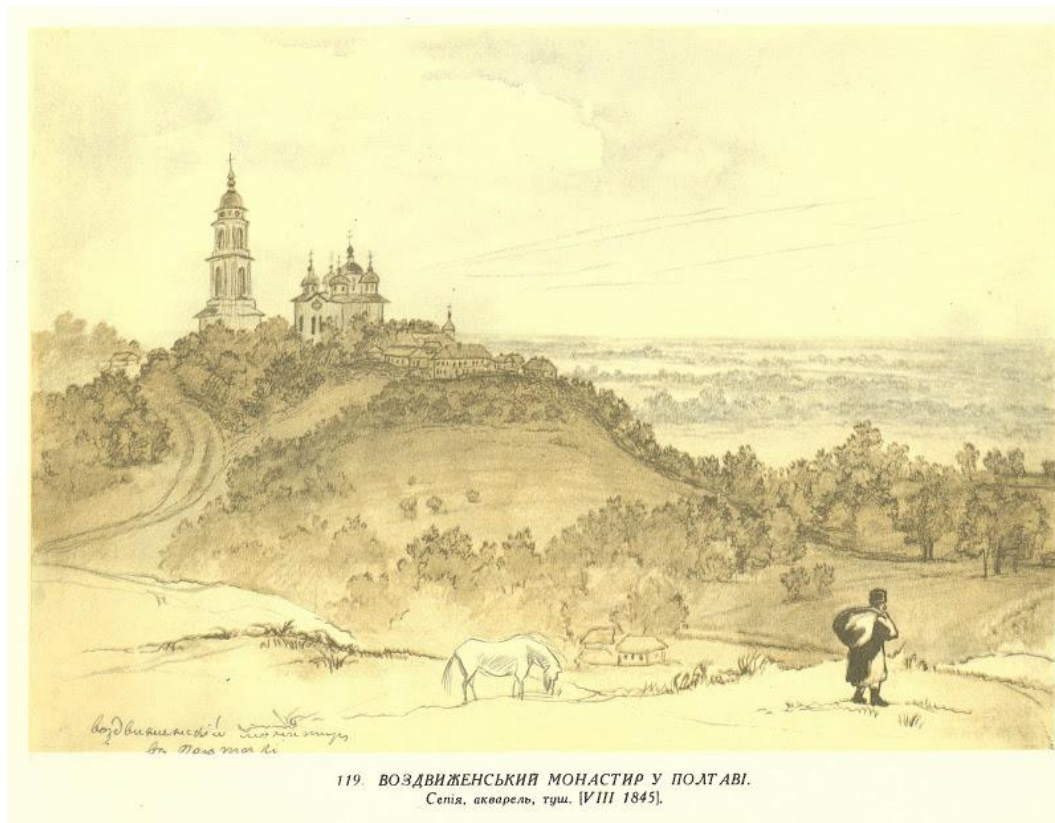
заслання, то пізніше про Шевченка говорили б як про основоположника імпресіонізму в живописному мистецтві. Перш ніж намалювати цю картину, Шевченко в альбомі здійснив багато замальовок до неї. Те, що зображено на полотні, – це не епізод з життя конкретної сім'ї, а ніби якась духовна спільність, яка є сутністю української сім'ї. Батько з матір'ю обмінюються репліками проте, що у всі часи хвилювало батьків: як заспокоїти дитину чи забавити або ж присмирити. Лінія нахилених голів, плечей, рук, положення ніг вимальовують овал, в центрі якого – дитина. Така композиція, а також увага автора до мови жестів наближають роботу Шевченка до полотен майстрів італійського і голландського Відродження. Недарма цю картину називають українським «Святим сімейством». Не маючи своєї родини, Шевченко бачив у ній вершину людських відносин, захист від холоду зовнішнього світу.

«На пасіці» (1843, олія). Картину було випадково знайдено під час інвентаризації фондів Київського музею російського мистецтва. Вона була дуже пошкоджена, але згодом успішно відреставрована. У ній Шевченко використав техніку старих майстрів Галеса та Веласкеса – зображувати події під відкритим небом, знаходячись під дахом. Автор використав всю палітру сонячного дня. Відчуття простору і м'якого повітря художник передає через великі світлотіні, чергування прямого та віддзеркаленого світла. Світло на картині живе своїм життям, мерехтить навколо всього живого.

«Воздвиженський монастир у Полтаві» (1845, акварель).

У 1845-1847 рр. Шевченко працював художником у Київській Археологічній комісії. Завданням Шевченка було змалювання архітектурних та археологічних пам'яток України і зібрання фольклорно-етнографічного матеріалу. Твори цього періоду романтично схвильовані,

емоційні, епічно узагальнені.

Акварель «Воздвиженський монастир у Полтаві» відрізняється особливою монументальністю і глибиною. Цей архітектурний ансамбль був створений 1650 р. полтавським полковником Мартином Пушкарем, сподвижником Б. Хмельницького. Добре продумана композиція малюнка вдало передає складний рельєф місцевості. Гора з монастирем зміщені вліво від центра композиції. На одній з нею висоті зображено гладь Ворскли, чітку фігуру подорожнього. Все це пов'язане в одне ціле, життєве. Високе небо м'якою розмитістю акварелі створює відчуття легкості. Духовним ядром картини є вертикальний шпиль, через який поєднується людська душа з небесним творінням. Це дає відчуття безмежності життя.

«Вид з тераси Почаївської лаври» (1846, акварель). Картина була замовлена генерал-губернатором київським Дмитром Бібіковим. У цій композиції погляд прикований до силуету гори, зображеній на тлі шафранного неба. Рух в глибину зображеного підкреслено жестом руки

священника. Передане художником м'яке світло вечора ніби спонукає нас до роздумів. У цій картині використано контраст відтінків сепії і блакитної акварелі, теплих і холодних відтінків. Пізніше ці прийоми Шевченко буде використовувати під час Аральської експедиції.

Новою гранню розкривається дарування Шевченка-пейзажиста в малюнках, виконаних ним у 1848-1849 рр. під час наукової експедиції, очолюваної О. І. Бутаковим по опису та дослідженню Аралу. Основне завдання Шевченка полягало у якомога відповідному зображенню краєвидів, особливостей досліджуваних місць, флори і фауни. Тобто художник виступав не в зовсім звичному для себе амплу науковця. Малюнки та акварелі, виконані під час експедиції, не стали сухими протоколами. Природу Аралу Шевченко побачив очима науковця і художника: ми бачимо зображення найдрібніших деталей і zarazом ліричне, романтичне і навіть героїчне забарвлення пейзажного образу («Пожежа в степу», «Форт Кара-Бутак», «На березі Аральського моря», «Дустанова могила»).

На відміну від пейзажів, виконаних на Україні до заслання, твори часу Аральської експедиції глибше передають просторові далі; деякі з них більш стримані в колориті та значно багатші тональністю. Крім великої мистецької цінності, вони становлять значний науково-пізнавальний інтерес. Як художник-реаліст, Шевченко не міг утриматись від того, щоб не вводити у свої пейзажі образи людей та окремі риси їх побуту. На нього неприємно впливала відсутність людини в природі. «Это все равно, что прекрасный пейзаж, не оживленный человеческой фигурой», – говорив митець. [1, 3]. Виконані під час зимівлі на Кос-Аралі, сповнені життєвої правди і краси малюнки «Казахський хлопчик розпалює грубку», «Казахський хлопчик дрімає біля грубки», «Казахи біля вогню» є першими творами в казахському образотворчому мистецтві, які з глибоким співчуттям передають побут пригнобленого царатом казахського народу.

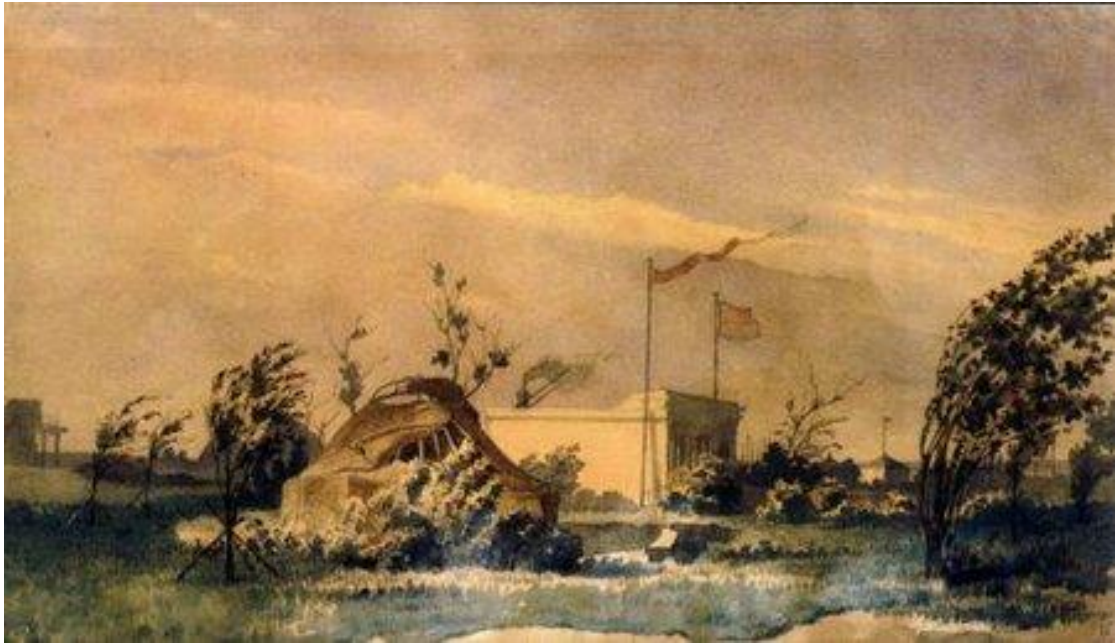
Невипадково казахи вважають Шевченка основоположником казахського національного образотворчого мистецтва.

У творах другого періоду заслання виявились широкі мистецькі інтереси Шевченка, виразна соціальна спрямованість та висока професійна майстерність. Сюди належать акварелі, сепії, рисунки олівцем, виконані Шевченком під час експедиції в гори Кара-Тау (21.05 - 07.09.1851) та в Новопетровському укріпленні (1851-1857). Завершені краєвиди і жанрові малюнки, виконані в Кара-Тау, близькі за своїм характером до творів Аральської експедиції. Такі краєвиди, як «Ханга-Баба», «Вид на Кара-Тау з долини Апазир», «Далісмен-Мула-Аульє», мають значну документальну цінність, є доказом уваги й шани Шевченка до пам'яток казахської і туркменської народної архітектури і мистецтва.

Ці твори становлять новий етап в освоєнні художником характерного колориту місцевості в різну пору дня і ночі, досконалого відтворення кольорових нюансів та глибоко емоційного відчуття природи. Своїми пейзажами періоду заслання Шевченко стоїть у ряду кращих майстрів реалістичного пейзажу. Зображення на картинах Новопетровського та пейзажі серії «Мангишлацький сад» становлять визначну мистецьку цінність. У них любовно відтворено різноманітні форми дерев, що разом з уламками скель та крейдяними горбами дають дивовижні, романтично піднесені картини природи [2, 4].

Коментар до малюнка «Сад біля Новопетровського укріплення» (літо 1854). Малюнок виконаний на тонованому папері аквареллю в Новопетровському укріпленні, у центрі – будинок, в якому жили Ускові влітку. А вдалині – альтанка, ліворуч та за будинком – казахські юрти, в одній з яких працював Шевченко. Цей малюнок митець подарував Усковим. За допомогою світлотіней художник майстерно передає стан природи в казахському степу: на передньому плані - пожовкла рослинність, на яку наступає пісок, поодинокі дерева саду, що гнуться від

сильного вітру; у глибині малюнка - нависле темне небо. Зображення темне та похмуре. Тільки білою плямою видніється по центру пейзажу будинок сім'ї Ускових.

Т. Шевченко. Сад біля Новопетровського укріплення. 1854

У пейзажах другого періоду заслання видно глибоке відчуття Шевченком природи Казахстану, втілене, зокрема, у рисунках з натури. У цих роботах розвинулись прогресивні традиції українського реалістичного мистецтва.

Галерея портретів Тараса Шевченка

Значне місце в графічній та живописній спадщині Шевченка посідають портретні зображення, які він створював упродовж усього життя, увічнивши на папері багатьох своїх сучасників. Він виконав близько 150 творів цього жанру, половину яких створено ще до заслання. У них відчувається романтична концепція людини, яка наприкінці XVIII ст. і в першій половині XIX ст. переважала у творчості багатьох європейських художників. Композиційне вирішення графічних портретів не відзначається широким розмаїттям: здебільшого це поясні чи погрудні зображення, повернені фронтально або на три чверті до глядача. Основна

увага зосереджується на обличчі й особливо очах – «вікнах душі» портретованої моделі. Вирази облич на портретах 30-40 рр. відзначає деяка загадковість, втілена насамперед у проникливих запитальних поглядах. Концепція людини ґрунтується в нього на суспільно-етичних передумовах: громадянській чесності, відданості героя демократичним ідеалам, моральній чистоті, тобто на засадах поширеного тоді прогресивного романтизму.

Серед зображених – переважно особи, з якими кобзар спілкувався або яких добре знав. Мабуть, цим пояснюється симпатія і доброзичливе ставлення художника до свої моделей. Особиста нота з його творох дуже сильна. Вона виражається і ретельному вимальовуванні вдачі і настрою, підтверджується й засобами виразності – шовковими розмивами акварелі, ніжними розмивами олійних фарб. Шукаючи відповідних відтінків і переходів тонів для передачі свіжості молодих облич, гострих, раптових або ж елегійних поглядів, Шевченко прагнув поєднати романтичну зовнішність своїх героїв з їх внутрішньою змістовністю. Миттєві почуття, що фіксуються поворотом голови, поглядом, – не випадкові імпульси, а виразники характерів. Манера малюнка і засоби зображення змінюються залежно від характеру портретованого, його вікових, етнічних особливостей, вдачі, темпераменту.

Шевченко уподобав акварельний малюнок ще в доакадемічний період свого життя, маючи в ньому певні навички, а можливо, і перші здобутки. Цього досяг він численними вправами й копіюванням, уриваючи вільний час від козакування в Енгельгарда й учнівства в малярні у Ширяєва.

У ряді портретів простежується прагнення Шевченка підкреслити гармонійну сутність людини, вияскравити її моральну, інтелектуальну й фізичну досконалість. Для нього людина – міра всіх речей: митець бачить в ній лише прекрасне і високе. І водночас перед глядачем не безтурботні

особи, а цілеспрямовані характери, вольові натури. Темперамент і умиротворення, порив і доброзичливість - на цих психологічних реєстрах будуються оповиті серпанком образи.

Коментар до портретів Ганни і Платона Закревських (1843, олія).
Ще навчаючись в академії мистецтв, Шевченко почав по-новому працювати з олійними фарбами. Дух академії відходив, його починає цікавити український портрет, нове бачення портретованого. Художник виконує близько 20 замовлених портретів, з яких збереглися одиниці. На них митець заробив чималі гроші. Навіть збирався в Італію за власні кошти.

Портрети подружжя Закревських були замовлені полковником у відставці, поміщиком із села Березова Рудка Платоном Закревським. У зображеннях портретованих автор вносить елементи дисонансу (відсутність гармонії). Може, через закоханість Шевченка в Ганну. Тільки перебуваючи на засланні, він зізнався у своїх почуттях у поезії «Г. З». Але тільки після смерті молодої жінки над віршем було поставлено ці криптоніми (модерна мова інтимної лірики XIX ст.). Шевченко довго зберігав засушену троянду, подаровану йому Ганною на одному з Петербурзьких балів [14].

Малюючи ці парні портрети, Шевченко зберігає зовнішній їх зв'язок: симетричний нахил голів портретованих, контур рисунка, овал полотна. Разом з тим відходить від композиції кольорами та емоційним змалюванням персонажів. Зображення Платона вимальовується на сіро-коричневому тлі. Ми бачимо обличчя холодне, сповнене влади. А ось в портреті Ганни переважають блакитно-сині, коричнево-червоні, теплі й прозорі кольори. Повний контраст з портретом чоловіка. Та все ж таки з погляду малярської техніки портрет Платона багатший і досконаліший. Дуже добре продуманий через контраст кольорів падаючого світла і тла картини. А ось в жіночому портреті такі протиставлення відсутні.

Широкими мазками, яскравими кольорами Шевченко м'яко моделює овал обличчя, округлі форми плечей та шиї Ганни. Портрет ніби дає відчуття іконописних прийомів. А ось відкритий погляд синіх, аж темних, очей, наповнених слізьми, ніби наближує зображення до глядача, який усвідомлює, що стосунки між закоханими ніколи б не мали щасливого закінчення.

Портрет княгині Кейкуатової (1847, олія). Після закінчення Академії мистецтв Тарас Григорович стає бажаним і успішним портретистом в Україні. Портрет своєї дружини замовив йому князь Микола Кейкуатов. Ім'я княгині невідомо. Та всі мистецтвознавці вважають її портрет вершиною портретного живопису і лебединою піснею Шевченка, оскільки через заслання він покине працювати олійними фарбами. Трохи зміщене праворуч зображення молодої української красуні легко і звично вимальовується в овалі полотна, відчувається внутрішній

і зовнішній комфорт портретованої. Художник вдало розмістив світло й тінь, дібрав гармонію кольорів. Глибина кольору темно-синьої оксамитової сукні відтінює білі брюссельські мережива, елегантно золотисту шпильку в косах, яка спадає на плечі. У портреті розлито стільки світла! Все це дає відчуття тепла й ніжності, іконописності портрета. За красою зовнішньою вбачається і внутрішня краса, духовне світло. Як в поезії, так і в малярстві Шевченко стверджує ідею про силу, але разом і беззахисність краси в нашому світі [12, 21].

Портрет Михайла Щепкіна (1858 італійський та білий олівці). Щепкіна і Шевченка поєднувала щира та ніжна дружба. Портрет був написаний у Москві на квартирі Щепкіна, де художник, хворіючи, зупинився, добираючись до Петербурга. Шевченківський портрет Щепкіна вважається кращим портретом великого актора. М'якість характеру, мудрість, енергію, силу життя з великою експресією передав художник у портреті. Йому й самому подобалася ця робота. Портрет лаконічний: енергійний малюнок, рельєфно вималюване обличчя, м'яко лягають світло й тіні, віртуозно зображені другорядні деталі. Це дуже тонко продумана робота і звеличений навіки живий образ великого майстра.

Портрет Айри Олдріджа (1858, італійський та білий олівці). Сучасники Шевченка дивувалися його незвичайній дружбі з негритянським актором – трагіком лондонського театру Ковен-Гарден Айрою Олдріджем. Вони, не маючи спільної мови, дуже добре розуміли один одного за допомогою виразної міміки та жестів. Під час написання портрета Айра своєю непосидючістю і доводив Шевченка до відчаю. Художник навіть хотів покинути роботу.

Як і більшість портретів цього періоду, він складається з намальованої голови і трохи наміченого тулуба. Але і кількох ліній достатньо, щоб відчутти монументальність постаті портретованого. Старанно працюючи над обличчям, Шевченко зумів передати трагізм і

внутрішній біль людини. Чорний і білий олівці створюють цікавий і незвичайний колорит. Намагаючись передати темну шкіру Олдріджа, Шевченко освітлює обличчя білим олівцем та чорними штрихами малює контур великого плеча. Темна шкіра контрастує білому коміру, який підкреслений чорним метеликом. Портрет цікавий віртуозним рішенням чорно-білого етюд в стилі модерн [12, 27].

Серія портретів білим і чорним олівцями на тонувальному папері, що були виконані після заслання, була новим словом у вітчизняному в описі того часу.

Серія «Казашка Катя» (1856-1857), втілює повий образ дівчини в момент прозріння, усвідомлення себе як представниці свого народу. Водночас у цій юнці, яка, затуляючи рукою мерехтливе світло каганця, вглядається в химерні загадкові орнаменти надгробків своїх предків, вбачається відгомін поширеного в першій половині XIX ст. «цвинтарного

романтизму» його утаємниченими привидами, «страшними сюжетами». Художник зумів надати сцені глибокого гуманістичного пафосу [14].

Шевченко взяв для себе чимало корисного від російської портретної школи. Є в його творах і риси, дотичні до західноєвропейського класицистичного портрета. Виходячи з видатних здобутків стилістичної визначеності мистецтва своєї доби, він виробив свій власний погляд на людину.

Отже, мистецький доробок Шевченка - величезне досягнення всієї української художньої культури. Шевченко визначив напрями розвитку літератури й образотворчого мистецтва України на шляхах гуманізму, народності, боротьби за кращу долю людей.

Ми зримо відчули велич і багатогранність таланту Шевченка, ще раз переконалися, що завдяки великій праці він зумів передати в словесних і живописних творах свою палку любов до народу України і тривогу за її долю.

Син селянина-кріпака, Шевченко став не тільки художником, академіком Петербурзької академії мистецтв, а й універсальною особистістю ХХ ст. Він увійшов у світ мистецтва художником. Завдяки своєму малярському таланту він здобув волю. Здійснення мрії вільно малювати збурило в його душі могутній поетичний дар.

Вимоглива Петербурзька академія живопису яка привчила Шевченка до натхненної праці повчання К. Брюллова, кращі здобутки минулого й сучасного в живописі виховали міцного самостійного і національного художника.

Творчий світ Шевченка не обмежується його особистою живописною спадщиною. Його творчі прийоми використовувалися в шуканнях багатьох художників того часу, і не тільки українських. Великий вплив душевності й простоти шевченківських робіт відчув на собі відомий художник Микола Реріх.

Живописні твори Шевченка часто порівнюють з роботами Альбрехта Дюрера, Рембрандта, Ореста Кипренського, з японською гравюрою [12, 29]

Хоча життєві обставини не дали можливості вповні розкритися таланту Шевченка як художника, його спадщина і новаторство у багатьох живописних методах, вплив на розвиток національного мистецтва говорять про те, що Шевченко був одним із великих живописних майстрів ХІХ ст. Слава Шевченка пережила добу, в яку він жив. Його безсмертні твори і сьогодні високо цінує прогресивне людство, його ім'я відоме у всьому світі.

Література

Шевченко Т. Живопис. Графіка 1847 - 1850 / Повне зібрання творів в десяти томах за редакцією академіка О. Білецького та інших / Т. Шевченко - К. : Видавництво АН УРСР, 1963. - Т. 8. - 94 с.

Шевченко Т. Живопис. Графіка 1851 - 1857 / Повне зібрання творів в десяти томах за редакцією О. Білецького та інших / Т. Шевченко - К. : Видавництво АН УРСР, 1964. - Т. 9. - 110 с.

Степовик Д. Тарас Шевченко. Живопис, графіка: Альбом / Д. Степовик - К., 1984. - 90 с.

Шевченко Т. Мистецька спадщина. - К., 1961. - Т. 1, кн. 1.

Шевченко Т. Повне зібрання творів у дванадцяти томах / Т. Шевченко - К. : Наукова думка, 1989. - Т. 7 - 11.

Шевченківський словник : У 2 т. - К., 1976 - 1977.

Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко - К. : Наукова думка, 1979.

Тархан-Береза З. Шевченко - поет і художник / З. Тархан-Береза - К. : Наукова думка, 1985. - 183 с.

Тархан-Береза З. Тарас Шевченко, святиня і сучасна Україна // Видавничий центр Просвіта / З. Тархан-Береза - Київ, 2001

Шевченко-художник. // Українська мова і література в школі. - 1992.
- № 5. - С. 49.